

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

İANƏ VƏ TƏQAÜDÜN BEYNƏLXALQ TƏLƏBƏLƏRİN AKADEMİK BÜTÜNLÜK VƏ NAILİYYƏT MOTİVASİYASINA TƏSİRİ (Əl-Əzhər və Xəzər Universitetlərinin nümunəsi)

İxtisas: 5802.01- Təhsilin təşkili və planlaşdırılması

Elm sahəsi: Pedaqogika

İddiaçı: Abdul-Rahman Balogun Muhammed-Shittu

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

BAKI - 2024

Dissertasiya işi Xəzər Universitetinin Təhsil departamentində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: pedaqogika elmləri doktoru, professor
Pirali Behbudalı oğlu Əliyev

Rəsmi opponentlər: pedaqogika elmləri doktoru, professor
Ləzifə Nağı qızı Qasımova

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Şahkəram Mirzəmməmməd oğlu Məmmədov

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
İradə Böyükağa qızı Əmirəliyeva

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.49 Dissertasiya Şurası

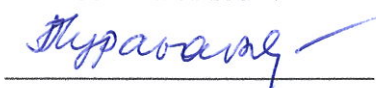
Dissertasiya şurasının sədri:

Dissertasiya şurasının elmi katibi:

fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor
Hamlet Abdulla oğlu İsayev

filologiya elmlər doktoru, dosent
İsaxan Abdulla oğlu İsaxanlı

Elmi seminarın sədri:

Pedaqogika elmləri doktoru, professor
Akif Nurağa oğlu Abbasov

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Tədris və öyrənmə prosesində şəffaflığa nail olmaq üçün akademik mühitdə islahat aparmaq və islahatın nəticələri əsasında cəmiyyətdəki mənfi halları minimuma endirmək olduqca vacibdir. Tədqiqatçılar, akademik mühitdəki korrupsiyaya qarşı mübarizənin qeyri-qənaətbəxş və keyfiyyətsiz təhsili üstələdiyini və korrupsiyanın "*qanuna və insan hüquqlarına riayət edən vətəndaşlar yetişdirmək*" olaraq açıq şəkildə ifadə edilən təhsilin əsas məqsədlərindən biri ilə uyğun gəlmədiyini irəli sürürlər. Müasir dövrdə, ianə, təqaüd və ya maliyyə yardımı, akademik bütövlüklə əlaqədar araşdırmaların geniş şəkildə diqqət mərkəzində olmasına baxmayaraq, həmin araşdırmalar pərakəndə vəziyyətdədir. Araşdırmalar göstərir ki, akademik saxtalarlıq (academic dishonesty) ali qurumların nüfuzuna və bütövlüyünə dağıdıcı təsir göstərsə də, bütün dünyada bir yük olaraq qalmaqdadır. Bu cür halların kökünü kəsmək qeyri-mümkün görünür, çünki yalnız bir neçə qurum bu halların səviyyəsini aşağı salmağı bacarmışdır.

Tədqiqatda ianə və təqaüdin akademik bütövlüyə və tələbələrin nailiyyət motivasiyasına təsiri araşdırılır. Göstərilir ki, hazır verilən biliyin öyrənilməsi mühiti artıq geridə qaldı. Tələbələri həvəsləndirmək üçün ya müvafiq hökumətlər, xeyriyyə təşkilatları və ya akademik təşkilatlar tərəfindən onlara əsas ehtiyaclardan daha artığı təmin edildi. Akademik bütövlüklə bağlı bir neçə araşdırma, əksər akademik məkanlarda və xüsusən də ali təhsil müəssisələrində yanlış aktların mövcudluğu və dürüstlüyün olmamasının göstəricisidir.

Bu tədqiqatın məzmunu yalnız tədqiqatçının araşdırma zamanı əldə etdiyi təcrübələrdən qaynaqlanır. Bu, hər iki universitetin nümunə işi kimi seçilməsini vacib edir. Bir çox qabiliyyətlərə sahib olan imkansız insanların həmin bilikləri qazanması üçün Əl-Əzhər Universiteti tərəfindən verilən ianə və təqaüdə ehtiyacı var. Əlavə olaraq, Xəzər Universitetinin 75% təqaüdü də tədqiqatçının doktorluq akademik proqramının başlanğıcında əhəmiyyətli rol oynamışdır. Beləliklə, İslamda praktiki olaraq bir bəxşiş forması olan vəqfin ümumiyyətlə aşağı imkanlı müsəlmanlara verilməsi planlaşdırılmışdır. İanələr

durumlarına uyğun olaraq insanlara rahatlıq verir. Ən əsası, vəqf bu tədqiqatda əl-vaqfın seçilmiş kateqoriyası olan təhsil yardımı kimi göstərilir. Bu istiqamətdə, "ianə" və "təqaüd" anlayışları bəzi hallarda bir -birini əvəz edə bilər. Müəyyən bir tələbə bir təşkilat və ya müəssisə tərəfindən maddi olaraq təmin edildikdə, həmin tələbə təqaüd əsaslı namizəd kimi təsnif ediləcək².

Tədqiqatın obyekti ali təhsil müəssisələrində tələbələrinin akademik dürüstlüyinə ianə və təqaüdlərin təsiri prosesidir.

Tədqiqatın predmeti ali təhsil müəssisələri tələbələrinin akademik dürüstlüyinə ianə və təqaüdlərin tətbiqinin motivasiyasına təsiri imkanlarının öyrənilməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi ali təhsil müəssisələrində tələbələrin ianə və kreditlərdən istifadəsinin onların motivasiyasına, akademik dürüstlüyinə və bütövlüyünə təsirini araşdırmaq və bu sahədə keyfiyyət dəyişikliyinə nail olmaqdan ibarətdir.

Məqsədə uyğun olaraq aşağıdakı fərziyyə irəli sürülür:

Ali təhsil müəssisələrində təhsilənlər ianə və kreditləri maneəsiz, şəffaf alarsa və hamı üçün əlçatan olarsa, tələbələrin təlim motivasiyası yüksələr, akademik bütövlüyə nail olunar.

Məqsəd və fərziyyəyə nail olmaq üçün aparılan elmi-tədqiqatın qarşısına aşağıdakı vəzifələr qoyulmuşdur:

1) Əl-Əzhər və Xəzər Universitetləri tələbələrinin maliyyə və təqaüdü akademik bütövlüyünə və nailiyyət motivasiyasına təsirini araşdırmaq;

2) Maliyyə və təqaüdü akademik bütövlüyə və tələbələrin nailiyyət motivasiyasına təsirini müəyyənləşdirmək;

3) Akademik dürüstlük, güvən, ədalət, hörmət və məsuliyyət haqqında təhsilçilərin və təhsilənlərin fikirlərini öyrənmək;

4) Beynəlxalq akademik bütövlük Mərkəzinin akademik bütövlük sahəsində fəaliyyətini araşdırmaq;

5) Hədəf qruplarının müxtəlif demoqrafik dəyişənləri arasında akademik bütövlük anlayışlarında fərqlərini müəyyənləşdirmək; grant və təqaüdlər vasitəsi ilə ali təhsil müəssisəsindəki tələbələrin müvəffəqiyyət motivasiyasını və akademik bütövlüyünü artırmaq

üçün ən yaxşı institusional strategiyalarını müəyyənləşdirmək və təkliflər vermək.

Tədqiqatın metodologiyası. Kəmiyyət araşdırması ənənəsi daxilində, təqaüdün və grantın akademik bütövlüyə təsirini, tələbələr arasında nailiyyət motivasiyasını araşdırmaq üçün Əl-Əzhər və Xəzər Universitetləri tələbələrinin nümunəsində araşdırılmış, araşdırma metodologiyası və Kuala Lumpur Universitetinin Akademik vicdansızlıq vasitələri kimi metodlar seçilmişdir.

Tədqiqatda aşağıdakı metodlardan istifadə olunmuşdur: - nəzəri təhlil: tədqiqatın aparılmasında istifadə edilən üsullar və qaydalar, xüsusən də tələbələrin nümunəsi, akademik dürüstlüyün etibarlılığı, məlumatların toplanması və təhlili müzakirə edilmişdir.

- Əl-Əzhər və Xəzər Universitetlərinin tələbələri arasında ianə və təqaüdün akademik dürüstlüyə və nailiyyət motivasiyasına təsiri müşahidə edilmişdir.

- nümunə: universitetlərin hədəf qruplarının hər iki müvafiq nümayəndələrindən əldə edilmiş nümunələr vasitəsilə bu tədqiqatın cavabdehləri kimi seçilmişdir. Bu tədqiqat hər iki universitetdə qadın və kişiləri hədəf seçməklə bakalavr, magistr və fəlsəfə doktorları, yerli və beynəlxalq tələbələri əhatə etmişdir.

- məlumatların paylaşılması: hədəf qrupunun hər bir üzvünə iştirakçı kimi seçilmək imkanı verən sadə ehtimal nümunəsindən istifadə edilmişdir.

- alətlər: alətlər üç hissəyə bölünür: a) akademik saxtakarlıq, b) fərdi təsir, c) hədəf qrupuna öz rəy və tövsiyələrini bölüşməyə imkan verən başqa bir hissə ilə sosial təsir.

- təhlil: bu tədqiqatda təhlil tezlik saylarına və faizlərə diqqət yetirən təsviri təhlildən istifadə etməklə aparılıb və tapıntıların ümumi vasitələri, yolları tədqiq edilmişdir.

³ Petric, S. (2001, May 25). UVA Scandal casts doubt on honor codes: More than 120 students under suspicion for cheating, hearings to begin this summer. *The Dartmouth*, Retrieved from <http://thedartmouth.com/2020/05/25/news/uva>.

⁴ Frosch, D. (2007). 18 Air Force cadets exit over cheating. *The New York Times*. Retrieved from <http://www.nytimes.com/2020/05/02/education/02cheat.html>.

Tədqiqatda müşahidə, müsahibə, induksiya, deduksiya, eksperiment və riyazi -statistik metodlardan istifadə olunmuşdur.

Müdafiyə çıxarılan əsas müddəalar.

1. Qrant, təqaüd və ianənin əlçatanlığı müvəffəqiyyəti şərtləndirir.
2. Qrant və təqaüd akademik bütövlüyə təsir göstərən əsas vasitədir.
3. Ali təhsil müəssisəsindəki tələbələr akademik bütövlüklə bağlı doğru və yanlış anlayışlarını nadir hallarda nümayiş etdirirlər.
4. Akademik saxtalarlıq müəyyən edilmiş ciddi bir maneədir, bu, yalnız ali təhsil müəssisələri ilə məhdudlaşmır, nəticələr bir neçə tələbə, müəllim, idarəedən, valideyn davranışlarında eyni şəkildə müşahidə olunur.
5. Akademik saxtakarlıq, plagiatdan tutmuş, testlər və ya imtahanlar zamanı aldatmaq akademik mühitdə bir normaya çevrilir. Bu hal da yüksək qurumlardakı bir çox maraqlı tərəfləri və rəhbərliyi məyus edir.
6. Tələbələr üçün plagiat əlverişsiz olanda və ya saxtakarlıqla məşğul olmaq çətinləşəndə, müəllimlərin, valideynlərin və idarəçilərin çoxu tələbələrin bu cür davranışlarından xəbərdar olur.
7. Təqaüd fondu akademik inkişafın müxtəlif aspektlərinə müsbət təsir göstərir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Əl-Əzhər və Xəzər Universitetlərində hədəf qrupları ilə aparılan eksperimentin nəticələri akademik bütövlük sahəsində ciddi nəticələrə nail olundu. Problemlə bağlı Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi, Misir Təhsil Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Müəllif Hüquqları Agentliyi və Xəzər Universitetində plagiat əleyhinə tədbirlərin mövcudluğu, elmi, akademik mətnlərdə plagiat və bunun qarşısının alınması ilə bağlı dəyirmi masalar keçirildi.

Müvafiq metodologiya qəbul edilmiş, iştirakçıların akademik dürüstlüklə bağlı təsəvvürləri ölçülmüş, həmçinin təqaüd və ianələrin akademik dürüstlüyə təsiri effektiv şəkildə araşdırılmış, eyni zamanda universitetlərdə akademik dürüstlüyün inkişaf etdirilməsi və davam etdirilməsi üçün mümkün strategiyalar tövsiyə edilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti.

Bu tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, plagiat, akademik saxtakarlıq və ya yanlış davranış və məlumatların

saxtalaşdırılması kimi bir neçə anlayış yeni müstəvidə izah olunmuşdur. Akademik bütövlüyə qrammatik yanaşma çərçivəsində konseptual təriflər verilmişdir. Akademik bütövlüyün problemlı olması onu müxtəlif qrammatik şərhlərə məzur qoyur. Tədqiqatlar, akademik bütövlüklə bağlı ədəbiyyatı əlaqəli aspektlərdə akademiklərin davranışları və dəyərləri kimi əsas elementlər üzərindən araşdırmağa yönəlmişdir. Akademik bütövlüklə bağlı problemləri həll edərkən, tələbələrin akademik məqsədlərinə çatmaq üçün nələrə əl atacaqlarını təhlil edən institusional qaydalardan ibarət olan "dürüstlük kodları" ndan yayınmaq olmaz.

Təhsildə akademik dürüstlük tibb, hüquq, iş və təhsil də daxil olmaqla digər sahələri əhatə edən genişləndirilmiş ölçüdür. Bir qayda olaraq, bu gün əksər universitetlər mütəxəssislərini gücləndirmək və əmək bazarı üçün nümunəvi davranış etiketi yaratmaq üçün təlimlər və peşə proqramları təklif edirlər. Bununla birlikdə, bu tədqiqat təhsil mühitində şagirdlərin dəyərləri və davranışlarıdır. Tərifin miqyası tələbə-müəssisə kontekstində məhdudlaşdırılmamalıdır. Dürüstlük tez-tez "bütövlük" ilə əvəzlənir. Konsepsiyanın digər dillərdə də istifadə edilməsi onu göstərir ki, dürüstlük və bütövlük terminləri sinonimdir. Məsələn, tədqiqatçılar, bütövlük sözünün ən yaxşı şəkildə iki Çin termini 'cheng' cum 'xin' ilə izah edilə biləcəyini iddia edirlər. Ayrı sözlərin birliyi 'Chengxin' terminini əmələ gətirir və Çin dilində dürüstlük deməkdir. Dürüstlük anlayışı, müsəlman təhsil sisteminin ərəb lüğətinə nə yad, nə də eksantrikdir.

Ərəb dilində bütövlük, "istiqa'mah" mənasını verir və Allaha fərdi xidmətlər və təbii mühitə münasibət baxımından mükəmməl və mükəmməl olmağı ifadə edir. İngilis dilində bütövlüyün əsası Latınca "integritas" və ya "integer" sözündən götürülmüşdür ki, bu da bütövlükdə fərdin həqiqi şəxsiyyətinin ayrı - ayrı hissələrinin inteqrasiyası deməkdir. Cədvəl A-da göstərildiyi kimi, əxlaq fəlsəfəsində dürüstlük mükəmməl bir şəxsiyyət təşkil edən fəzilətlərlə sıx bağlıdır.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti seçilmiş universitetlərin, yəni "Əl-Əzhər" Universiteti, "Qahirə-Misir" və "Xəzər" Universiteti, Bakı-Azərbaycan tələbələri arasında ianə və təqaüdün akademik dürüstlüyə

təsirinin müəyyən edilməsində istifadə olunan statistik/kəmiyyət yanaşması ilə əlaqələndirilir. Akademik bütövlüyün etik dəyərlərini və fəzilətlərindən danışarkən, bir çox elm adamı və yazıçı, bir çox tədqiqatlar şəxslərdə fərqlilik və müəyyən keyfiyyətlərin olduğunu irəli sürür, çünki tədqiqatçılardan akademik təvazökarlıq yüksək dərəcədə olduğu halda, müəllimlərdə orta dərəcədə ləyaqət olmalıdır¹¹. Bununla birlikdə, bu tədqiqat, ianə və təqaüdün tələbələr arasında akademik bütövlüyə və müvəffəqiyyət motivasiyasına təsirini araşdıran ilk araşdırma olaraq ədəbiyyata daxil edilir. Tədqiqat, iki universitetin tələbələrindən ibarət bir nəzarət qrupu vasitəsilə təqaüd və ya ianələrin akademik bütövlükdə rollarını araşdıraraq bu sahəyə töhfə verir.

Aprobasiya və tədqiqatın tətbiq edilməsi. Bu tədqiqat işi Xəzər Universiteti Elmi Şurasının təsdiq olunmuş, tezisə əsas nəticələri isə elmi rəhbər və Xəzər Universitetinin “Elm, İncəsənət və Texnologiya Liseyi” bölümü tərəfindən nəzərdən keçirilmişdir. Tədqiqatın nəticələri bir sıra elmi məqalələrdə, həmçinin beynəlxalq və yerli elmi seminarlarda, konfranslarda və simpoziumlarda təqdim olunan bəyanat resurslarının nəşrində tətbiq edilmişdir.

İddeaçının şəxsi töhfəsi. Akademik saxtalarlıq (academic dishonesty) hallarının problemləli mahiyyətini həll etməkdə çətinlik sübut edilmiş bir faktdır. Beləliklə, tələbələrin akademik bütövlüyü və nailiyyət motivasiyasında təqaüd və maliyyənin effektivliyi araşdırılır. Maraqlıdır ki, son araşdırmalar göstərir ki, təqaüd meyarlarına yenidən baxılmalıdır, təqaüdcülər və təşkilatçılar akademik mühitdə və təhsil mühitində akademik bütövlüyü təşviq edən müəyyən meyarlara üstünlük verməlidirlər.

Yuxarıda adı çəkilən ölkələrdə yerləşən iki universitetin seçilməsinin başqa bir əhəmiyyəti var. Tədqiqatlar, akademik bütövlüyün pozulması və ali təhsil müəssisələrində saxtalarlıq (academic dishonesty) və köçürmə hallarının olması ilə bağlı məsələlərin inkişaf etməkdə olan ölkələrdə aparılan empirik tədqiqatlar vasitəsilə ciddi şəkildə həll edilmədiyini proqnozlaşdırır. Təəccüblüdür ki, iki ölkə (Azərbaycan və Misir) bu mövzuda akademik və tədqiqatçı tərəfindən xüsusi olaraq qeyd edilmişdir.

Dissertasiya işinin tamamlandığı qurumun adı. Xəzər Universitetinin Humanitar, Təhsil və Sosial Elmlər Fakültəsi.

Dissertasiyanın quruluşu və ümumi həcmi. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə, istifadə olunan ədəbiyyat siyahısı və əlavələrdən ibarətdir. Giriş (24.880 söz), I fəsil (124.607 söz), II fəsil (15.172 söz), III fəsil (19.561 söz), nəticə (11.619 söz), ədəbiyyat siyahısı 34 səhifədən, ümumilikdə, dissertasiya 252.992 sözdən ibarətdir.

DİSSERTASIYANIN ƏSAS MƏZMUNU

“**Giriş**”də problemin aktuallığı əsaslandırılmış, tədqiqatın obyektı, predmeti, məqsəd və vəzifələri, istifadə olunmuş tədqiqat metodları, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar, elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti öz əksini tapmışdır.

Tədqiqatda seçilmiş iki (Əl-Əzhər və Xəzər) universitetdə təhsil alan xarici ölkə tələbələrinin akademik bütövlüyünə və nailiyyət motivasiyasına ianə və təqaüdün təsirinin öyrənilməsinin aktual olduğu əsaslandırılır

Daha sonra "Giriş" hissəsində araşdırmanın, seçilmiş iki (Əl-Əzhər və Xəzər) universitetin akademik bütövlüyünə və nailiyyət motivasiyasına ianə və təqaüdün təsirli olduğu təsbit edilmişdir. İanə və təqaüdün akademik bütövlüyün səmərəliliyini araşdırmaq məqsədi ilə tədqiqatın iştirakçıları fərqli qitələrdə, Azərbaycan və Misirdə yerləşən iki fərqli bölgədəki iki universitetdən seçildi. Göründüyü kimi, bu araşdırma, bu istiqamətdə ilk araşdırma olaraq, ianə və təqaüdün akademik bütövlüyə təsirini araşdırmağı hədəfləyən potensial tədqiqatlar üçün geniş bir qapı açdı. Bununla birlikdə, bu araşdırmanın nəticələri bu iki seçilmiş universitetdəki təsir haqqında ümumi bir ideya formalaşdırmağa imkan yaradır və eyni kontent bir tərəfdən dəqiqlik, digər tərəfdən ümumiləşdirmə əldə edilməsi üçün müəyyən bir bölgədə daha geniş nümunələrlə növbəti tədqiqatlarda yenidən araşdırıla bilər.

Akademik bütövlük, təhsil təşkilatında uzun müddət tətbiq olunan təhsil dairələrinin etik siyasətidir. Bu termin son bir neçə onilliklər ərzində aktualdır. Ow Bowersə, görə, mövcud bütövlük ölçüsünün

əsas, 1960-cı illərin əvvəllərinə təsadüf edir, çox institutlu bir araşdırma, orta məktəbdən sonrakı təhsil müəssisələrində akademikliyin geniş yayıldığını elan edir. McCabe akademik dürüstlük anlayışının qurucusu və "akademik bütövlüyün atası" hesab edilir, çünki bu termin onun tərəfindən ədəbiyyata daxil edilmişdir.

Hər hansı bir akademik mühitdə bütövlük anlayışı aldatma və ya plagiatdan qaçmaq, akademik standartın qorunması kimi dəyərləri ehtiva edir; araşdırma və akademik nəşrdə dürüstlük və ciddilik sayılır.

Akademik dürüstlüyün, kollecin və ya universitetin fikir mübadiləsini gücləndirəcəyi, ayrı-ayrı tələbələrin bir-biri ilə çalışması və etibarlı yeni bilikləri inkişaf etdirmək məqsədinin təməli olacağı ehtimal edilir. Uydurma, saxtalaşdırma və plagiat kimi akademik baxımdan qeyri-qanani davranışlardan çəkinmək, əsasən akademik bütövlüyü inkişaf etdirmək üçün bir yol kimi qəbul edilir. Lakin bütövlük olmadıqda, tələbələrin ambisiyalarına nail olmaq üçün mənfi davranışlara yönəliirlər; Dürüstlük haqqında dialoqlar etibar, inkişaf və hörmətdən çox şübhə üzərində qurulur. Tədqiqatçılar uzun müddətdir akademik bütövlük anlayışı ilə məşğul olurlar və hal -hazırda tədqiqatlar akademik saxtakarlıqlar (misconducts) və pis davranışlarla (misbehaviors), xüsusən də plagiat aktı ilə əlaqədardır və bu mövzular elmi mühitdə diqqəti cəlb edir¹⁶. Akademik bütövlüklə bağlı bir neçə araşdırma, əksər akademik məkanlarda və xüsusən də ali təhsil müəssisələrində akademik pozuntuların varlığının və dürüstlüyün olmamasının göstəricisidir. Nəticə etibarilə, bu iş, ianə və ya təqaüdün akademik bütövlüyə və ali məktəb tələbələrinin nailiyyət motivasiyasına təsirini araşdırmağı hədəfləyir.

Göründüyü kimi, təqaüd, tələbələrin akademik karyerası ərzində iqtisadi və maliyyə narahatlığından xilas olmağın üstünlüklərindən biridir. Təqaüd sahibi olmaq, tələbələrin tamamilə aradan qaldırılma bilməyəcəyi, qaçılmaz maliyyə yükünü azaltmağa kömək edəcək¹⁸. Əvvəlki araşdırmalar ümumilikdə təqaüdün tələbə nailiyyətindəki güclü və çoxsaylı rolunu sübuta yetirdi, lakin xüsusi olaraq akademik bütövlüklə bağlı daha çox araşdırma tələb olunur. Təqaüdün təsirli olmasının faktı ali təhsil müəssisələrində də qəbul edilir.

Gözlənilədiyi kimi, təqaüd əsaslı bir tələbənin öz xərclərini qarşılamaq üçün işləməsinə ümumiyyətlə ehtiyac qalmır və ya heç bir yardım və təqaüd almadan təhsil alan tələbələrədən fərqli olaraq qeydiyyat zamanı daha çox akademik və sosial aktivliklə məşğul olub daha az işləməli olur. Buna görə də, nisbətən az maddi stres yaşamaq prosesini akademik vəzifələri yerinə yetirmək üçün daha çox vaxt və enerjiyə malik olmaq kimi izah etmək olar.

Nonis və Hudson universitetə daxil olarkən işləməyin akademik performansına çox az təsir etdiyini iddia edir, başqa bir araşdırmada isə işləmək tələbələrin akademik mükəmməlliyi və akademik dərəcəni əla və vaxtında tamamlamasına maneə kimi görülür. Təhsil almaq üçün kifayət qədər vaxt və enerjiyə sahib olmaq, tələbələrin akademik bütövlüyünü, seçiciliyini artırma və daha güclü motivasiya verə bilər. DesJardins, McCall, Ott və Kim, tələbələrin maddi yardımın təmin edilməsinin bir çox cəhətdən tələbələr üçün əhəmiyyətli dərəcədə faydalı olduğunu bəyan edirlər; Təqaüd, tələbələri maliyyə yüklərindən azad edir və onları universitetdə akademik fəaliyyətləri zamanı işləməməyə və ya iş saatlarını azaltmağa təşviq edir və bununla da tələbələr vacib akademik və ya müvafiq tədris proqramlarına vaxt ayırırlar¹⁹.

Sonradan, digər tədqiqatlar, təqaüddən, xüsusən də ianədən istifadə edən tələbələrin nisbətən çox işləyən həmkarlarına nisbətən daha az işlədikləri və alternativ olaraq auditoriyadan kənarda önəmli fəaliyyət və təcrübələrə daha çox vaxt ayırdıqları, böyük ehtimalla, daha yüksək qiymətlər və daha yüksək akademik bütövlük dərəcələri ilə akademik proqramı başa vurduqları qənaətini gücləndirdi. Məsələn, Hamrick, Schuh və Shelley, kapitalın və vəsaitin funksional qruplar arasında bölüşdürülməsinin bir universitetin prioritetlərinə daxil olduğunu və bu prosesin tələbə nəticələrinə əhəmiyyətli təsirini sürətləndirə biləcəyini təsdiqlədi²⁰.

Muhammed-Shittu tərəfindən edilən son bir araşdırmada, maliyyə yardımlarının akademik ləngimələrə qarşı müsbət rol oynadığı təsdiqini tapmışdır. Bir sıra digər tədqiqatçılar, akademik ianə və təqaüdlərin tələbələrin kollec seçimi Hurwitz, tələbələrin ali məktəbə qəbul seçimləri Kim, tələbələrin Nonis, Hudson və akademik ləngimə

məsələsini önə çəkir. Bununla birlikdə, bu araşdırma, iki universitetin tələbələrindən ibarət bir nəzarət qrupu ilə ianə və təqaüdün tələbələr arasında akademik bütövlüyə və nailiyyət motivasiyasına təsirini araşdıran akademik bütövlük mövzusunda ilk araşdırma olaraq ədəbiyyata daxil edilir.

Hər hansı bir akademik mühitdə dürüstlük anlayışı, aldatma və ya plagiatdan qaçmaq, akademik standartın qorunması, araşdırma və akademik nəşrdə dürüstlük və ciddilik kimi dəyərləri ehtiva edir. Akademik bütövlük kollecin və ya universitetin ayrı -ayrı tələbələrinin bir - biri ilə çalışması, etibarlı fikir mübadiləsini gücləndirmək və yeni biliklər inkişaf etdirmək məqsədinin təməlidir. Uydurma, saxtalaşdırma və plagiat kimi akademik saxtalarlıqdan çəkinmək (dishonesty), əsasən akademik bütövlüyü inkişaf etdirmək üçün bir üsul kimi qəbul edilir. Lakin, dürüstlük olmadıqda, tələbələrin ambisiyalarına nail olmaq üçün mənfi davranışlara diqqət yetirildikdə; dürüstlük haqqında dialoqlar etibar, böyümə və hörmətdən çox şübhə üzərində qurulub.

Dissertasiyanın birinci fəslə göstərilir ki, tədqiqatçılar uzun müddətdir akademik bütövlük konseptini araşdırırlar və hal-hazırda tədqiqatlar akademik qeyri-qanuni, leqal davranışlar üzərində cəmlənib, xüsusən də plaigiat aktı elmi mühitdə diqqəti cəlb edir. Akademik bütövlüklə bağlı bir neçə araşdırma, əksər akademik məkanlarda və xüsusən də ali təhsil müəssisələrində akademik saxtakarlığın mövcudluğu və dürüstlüyün olmamasının göstəricisidir. Nəticə etibarilə, bu iş, ianə və ya təqaüdün akademik bütövlüyə və ali məktəb tələbələrinin müvəffəqiyyət motivasiyasına təsirini araşdırmaq məqsədi daşıyır.

Sonradan, digər tədqiqatlar, təqaüddən, xüsusən də grant yardımından istifadə edən tələbələrin daha çox saat işləyən həmkarlarına nisbətə daha az işlədikləri və alternativ olaraq sınıfdən kənarda önəmli fəaliyyətlərə və təcrübələrə daha çox vaxt ayırdıqları, böyük ehtimalla, daha yüksək qiymətlər və akademik bütövlük dərəcələri ilə kursu başa vurduqları qənaətinə ortaya qoyur. Məsələn, tədqiqatçılar, kapitalın və vəsaitin funksional qruplar arasında paylanmasının bir universitetin prioritetləri kimi nəzərdə tutur və bu

prosesin tələbə nəticələrinə əhəmiyyətli təsirini sürətləndirə biləcəyini təsdiqləyirlər.

II fəsildə bu tədqiqatın mövzusunı təşkil edən hər bir dəyişənlə bağlı əvvəlki işlər xüsusilə, ianə, təqaüd, nailiyyət motivasiyası, akademik bütövlük və saxtalarlıq, aldatma, plagiat, qeyri-qanuni davranış, saxtalaşdırma və ya uydurma kimi son dərəcə mənfi cəhətlər nəzərdən keçirilir. Tədqiqatlar alt mövzulara bölünür, iki kateqoriya ətrafında tədqiqat sahəsində nəzəri və empirik tədqiqatlar olaraq təsnif edilir.

Nəzəri tərəf bir neçə nəzəriyyəni ehtiva edir və ən əsası, təqaüdün və ianənin tələbələrin akademik bütövlüyünə və nailiyyət motivasiyasına necə təsir etdiyini müəyyən etmək üçün motivasiya və vaxt idarəetmə nəzəriyyələri nümayiş etdirir. Beləliklə, bu nəzəri çərçivə əsasən tədqiqatın müstəqil dəyişəni (ölçü vahidi) hesab olunan akademik bütövlük anlayışına yönəlmişdir.

Dissertasiyanın II fəslində göstərilir ki, elmi, texnika tədqiqatçının bir fenomenin akademik tədqiqatında analitik araşdırma aparmalı olduğu bir neçə istiqamət və tədbirdən ibarətdir. Elmi prosesi sistematik şəkildə izləyən tədqiqatçılar, tədqiqat nəticələrinin elmi olduğunu iddia edə bilirlər. Beləliklə, elmi metodları tətbiq edə bilməyən tədqiqatçılar isə nəticələr real dünyadakı hadisələrlə paralel olsa belə, onların elmi olduqlarını iddia edə bilməzlər.

Müvafiq olaraq metodlar, əvvəlcədən müəyyən edilmiş suallara cavab verən modelləri, ölçüləri müəyyənləşdirmək, təcrübələrin aparılması və hadisələrin təsvirini şərh etmək, nəticə çıxarmaq, proqnozlaşdırmaq, izah etmək üçün əsas olaraq istifadə ediləcək məlumatları toplamaq məqsədilə empirik və təhsil tədqiqatlarında istifadə olunan yanaşmalardır²¹.

Məlumat paylanarkən, tədqiqatçı eksperimental qrupun hər bir üzvünə iştirakçı olaraq seçilmək üçün sadə bir ehtimal nümunəsindən istifadə edir. Hədəflənmiş universitetlərin nəzarət qrupu, seçmə yolu ilə hər iki universitetin müvafiq nümayəndələrindən bu işin respondentlərindən təşkil edildi.

Paylanmış anketlərə baxış

	Al-Azhar
	Xəzər
Paylanmış anketlər	303
	277
Toplanmış anketlər	277
	242
Tamamlanmamış/cavab verilməyən anketlər	26
	23
SPSS tərəfindən Seçilmiş Respondentlərin sayı	303
	265

Alınmış məlumatları bu paraqrafda aşağıdakı kimi təhlil etdik: buradakı iş statistik məlumatların araşdırması, kəmiyyət məlumatlarının təşkili və təhlili üçün metod və vasitələrin hazırlanması və tətbiqi ilə əlaqədardır. Bu səbəbdən əldə edilən məlumatlar sonrakı təhlil üçün rəqəmsal olaraq kodlaşdırıldı. Tədqiqat suallarını cavablandırmaq üçün SPSS (IBM SPSS Statistics for Windows, version 23.0, Armonk, NY, USA) kompüter programında təsviri statistikadan istifadə edərək məlumatları təhlil etdik. İlk araşdırma sualı: "Təqaüd və ianə statusu tələbələrin akademik saxtalarlıq (dishonesty) anlayışlarına necə təsir edir?" tələbələrin AD1-dən AD5-ə qədər olan sorğunun ilk hissəsinə verdiyi cavablar təhlil olundu və "Təqaüdlər və ianələr Ə1-Əzhər və Xəzər Universitetləri tələbələrinin akademik bütövlüyünə təsir edirmi?" beş maddədən ibarət olan ikinci hissə istifadə edilməklə təhlil edildi və qalan hissə (10 maddə) tədqiqatın son sualını təhlil etmək üçün istifadə edildi. Seçilmiş universitetlərdə akademik dələduzluğa yol açan faktorlar nələrdir? " Əsasən, bu araşdırmada təhlilin tezlik sayı, faizlərə yönəlmiş təsviri təhlilin köməyi ilə aparılır və nəticələrin ümumi növləri araşdırılır. Nəhayət, tövsiyələr tədqiqatçının empirik mətnə əsaslanan innovativliyi və nəzarət qrupu tərəfindən paylaşılan tövsiyə, fikirlərdən bəhs edir.

III fəslin sonrakı paraqraflarda göstəridiyi kimi, nəticənin müzakirəsi ilə bağlı məsələlərə ümumi baxış təşkil edilir. Məlumatın təhlilinin bu kəmiyyət xarakteri statistik məlumatları təşkil etmək və təhlil etmək üçün tətbiq olunan yanaşma və üsulların inkişafı və tətbiqi ilə bağlıdır. Məlumatın təhlilinin məqsədi tədqiqat suallarına cavab vermək üçün müşahidələri ümumiləşdirməkdir. Beləliklə, əldə edilən məlumatlar sonrakı təhlil üçün rəqəmsal olaraq kodlaşdırılır və tədqiqatçı toplanan məlumatları təhlil etmək üçün tezlik sayını, faiz paylamasını, t-testini və korrelyasiyanı əhatə edən təsviri statistik prosedurları qəbul edir və nəzarət qrupu vasitəsilə müqayisə edir .

Əl-Əzhər Universiteti iştirakçıları tərəfindən edilən seçim əsasında 303 tələbə SPSS vasitəsilə seçildi. Məlumatların paylanması zamanı 303 anketin hamısı tələbələrə paylanmış, geri qaytarılan anketlərin ümumi sayı isə 277 ədəd olmuşdur. Təhlil zamanı bəzi suallar cavabsız olaraq geri qaytarıldığı üçün 26 ədəd anket çıxarılmışdır. Nəticə etibarilə 265, əvvəllər aydınlaşdırılmış səbəblərə görə 23 ədəd anketdən məhrum edilən Xəzər Universiteti tələbələrinin ümumi sayı olaraq qeyd edilir, 242 ədəd anket isə qənaətbəxş şəkildə tamamlandı, geri qaytarılıb və təhlil üçün ehtiyatlı şəkildə nəzərdən keçirilib, aşağıdakı cədvəl 3 -ə baxın. İanə və təqaüdün tələbələrin akademik bütövlüyünə və nailiyyət motivasiyasına təsirini ölçmək üçün ilk empirik tədqiqat olaraq bu araşdırmanın nəticələri üç hissəyə bölünür.

Sorğunun təhlilinin müzakirəsi. Bu tədqiqatın məqsədi seçilmiş iki universitetin nəticələrini müqayisə etmək deyil, akademik dürüstlükdə ianə və təqaüdün rolunu araşdırmaqdır. İki eksperimental qrupun nəticələri ayrı-ayrılıqda təqdim edilmişdir, bunlardan təhlil və təqdim edərkən oxşar yanaşmadan istifadə edilmişdir. Bu tapıntılardan bəziləri aşağıda müvafiq şəkildə təqdim olunmuşdur.

Xəzər Universitetinin təqaüdü və ianə statusları: tələbələrin akademik vicdansızlığa münasibəti:

Nəticə göstərdi ki, təqaüd statusundan asılı olmayaraq, Xəzər Universitetinin bütün iştirakçıları akademik vicdansızlığın universitetdəki təhsil mühitinə təsirləri ilə bağlı təsəvvürləri baxımından bərabərdirlər.

Bu bənd üzrə təqaüd almayanlar üçün orta dəyər = (1.00) standart yayınma (.00) ilə, qismən təqaüd alanların orta dəyəri = (1.84) standart kənarlaşma ilə (.33) tam təhsil təqaüdü alanların orta dəyəri = (1.73) standart kənarlaşma ilə (.44) və aylıq təqaüdlə tam təhsil alanlar = (1.28) standart kənarlaşmayla (.45). Bu şərti təhlil göstərir ki, bütün eksperimental qrupu akademik vicdansızlığı öz ali təhsil müəssisələrinin ümumi əhalisinə təsir edən problem kimi qəbul edir.

Bütün təqaüd kateqoriyalarından olan iştirakçıların “səlahiyyətli şəxslər tərəfindən universitetdə saxtakar tələbələrin cəzalandırılmasını təmin ediləcək” müzakirələri ilə bağlı gerçəkliyi dəqiq qeyd etmək vacibdir.

Xəzər Universitetində bütün təqaüd kateqoriyalarının iştirakçıları arasında (təqaüd almayan üzvlər = 3.43 std. d= .50, qismən təqaüd alan üzvlər= 3.32 std. d= .52, tam təhsil təqaüdü alanların m= 3.36 std. d= .591 və aylıq təqaüd alan tələbələrin orta dəyəri m= 3.7 ilə std.d=.49) “səlahiyyətli şəxslər tərəfindən universitetdə saxtakarlıq edən tələbələrin cəzalandırılmasını təmin ediləcək” mübahisəsi ilə bağlı reallığı dəqiq qeyd etmək vacibdir.

Yekun bəndin nəticələri (təqaüd almayanların m=3.39 std. d=.74, qismən təqaüd alanların m=3.31 və std. d=.79, tam təhsil alanların m= 3.56 və std. d.= .71 və aylıq təqaüd almaqla tam təhsil haqqı m=3,51 std.d.= ,54) AD5-də aydınlaşdırılan maddəni təkzib etməsinə əsasən (AD5= Universitetdə qeyri-etik davranışlar göstərən tələbələrin ciddi cəza verilməsi), müxtəlif təqaüd statuslu iştirakçılar arasında güclü əlaqə olduğunu göstərir.

Əl-Əzhər Universitetinin təqaüdü və ianə statusu: tələbələrin akademik vicdansızlığa münasibəti:

İkinci bölmədə Əl-Əzhər Universitetinin iştirakçılarından toplanmış nəticələr müzakirə olunur. Nəzərə alsaq ki, əvvəlki bölmədə nəticələrin təqdimatı zamanı bütün maddələr dəfələrlə yazılıb, tədqiqatçı həmin elementləri (AD1-AD5) və (A1-A5) kimi kodlaşdırır.

Birinci bənddə (AD1), Əl-Əzhər Universitetinin iştirakçıları - fərqli təqaüd statuslarından asılı olmayaraq - demək olar ki, oxşar orta

dəyərləri göstəririlər (G1-in $m=1.32$ std. d.=.47 ilə, G2-nin $m=1.00$ ilə std. d.=.00, və G3-ün $m=1.41$ ilə std. d.=.49).

Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Əl-Əzhər Universiteti iştirakçılarının kollektivinin bu (AD3) bəndin mövzusu ilə bağlı ciddi fikir ayrılıqları vardır.

Sonradan, AD4-ün orta dəyərləri və standart sapması, std ilə G1-in $m=1.03$ -dən qat-qat yüksək idi. d.=.17, std ilə G2-nin $m=1.41$. d.=.49, G3-ün isə std ilə $m=1.36$. d.=.48. Yəni, əşyanın konsepsiyasına mütləq razılıqlarını qeyd edirlər.

AD5-ə gəldikdə, G1-in orta dəyərləri std olduğu halda 3.60-dır. d.=.53, std ilə G2 $m=3.08$. d.=.85, lakin ssenari G3-ün orta dəyərində ($m=2.83$, d.=1.04) bir qədər dəyişdi. Bu, G3-ün maddə ilə razılaşmadığını, razılaşmanın maddə üzrə G1 və G2-nin halında olduğunu göstərir.

Tələbələrin ianə və təqaüdün akademik bütövlüyə təsiri ilə bağlı apardığı sorğu, seçilmiş beş maddə ilə (AD1-AD5), təqaüd və ianə statuslarının tələbələrin akademik saxtalarlıq (dishonesty) anlayışlarına yanaşmaları göstərir. Bu araşdırmanın nəzarət qrupunun təqaüd statusunu nəzərə alaraq, Xəzər Universiteti iştirakçılarının sorğusu ümumiyyətlə AD1, AD2 və AD4 ilə üst-üstə düşür və AD3 və AD5 iki maddəsi ilə ziddiyyət təşkil edir. Əl-Əzhər Universitetində AD1, AD2 və AD4 maddələrinə verilən cavablarla əlaqədar sorğuda dəqiq nəticənin əldə edildiyini ortaya çıxarmaq olar.

Bu, iki universitetdən olan bütün iştirakçıların akademik dələduzluğun müxtəlif universitetlərdə institusional mühitə təsir etdiyini təsdiqlədiklərinin göstəricisidir. İkincisi, bu tələbələr həmkarlarının ədəbsiz fəaliyyətindən narahatdırlar və üçüncüsü, cəza mövzusunda məlumatlı olmadıqları üçün qeyri -etik davranış nümayiş etdirən tələbələrə inanırlar. Eynilə, AD3 bəndində qeyd edilən saxtalarlıqla məşğul olan tələbələrinin müəssisələrdə cəzalandırıldığını deyən səlahiyyətliyə fikirləri ilə AD5 maddəsində göstərilən əxlaqsız davranışlar nümayiş etdirən tələbələrə ciddi cəza verildiyi göstərilən hissələr bir-birini təkzib edir.

Nəticə etibarilə, təqaüd və ianə ilə əlaqədar ikinci araşdırma mövzusu özündə ehtiva edən sorğu Əl-Əzhər və Xəzər

Universitetləri tələbələrinin akademik bütövlüyünə təsir edir. Bu sorğu beş maddədən (A1-A5) ibarətdir və iki universitetdən toplanan məlumatların təhlili ayrı-ayrılıqda aparılmışdır. Xəzər Universitetinin eksperimental qrupunda aparılan işin nəticəsi göstərir ki, təqaüd almayan iştirakçılar və qismən təqaüd alanlar əvvəllər təfsir edilən A1 maddəsi ilə razılaşıdıqları halda, son iki kateqoriya (tam təhsil təqaüdü və aylıq təqaüd, eyni şəkildə Ə1-Əzhər iştirakçıları arasında ödənişsiz və aylıq təqaüdlər kateqoriyasında da olduğu kimi) fikir ayrılığına səbəb oldu.

Cədvəl 4.2.

Orta və standart nəticənin xülasəsi (A1-A4)

Xəzər Universiteti iştirakçılarının təqaüd vəziyyəti		A1	A2	A3	A4	A5
Təqaüd almayan tələbələr	Orta	1.5652	3.5000	3.3696	1.4565	1.6957
	Std. Deviasiya	.50121	.65828	.60951	.50361	.46522
Yarı təqaüdü tələbələr	Orta	1.7534	3.4795	3.5205	1.6575	1.7534
	Std. Deviasiya	.66208	.60345	.55552	.58260	.59584
Tam təqaüdü tələbələr	Orta	3.1549	3.2254	3.1972	3.0704	2.2535
	Std. Deviasiya	.62445	.81411	.78594	.66168	1.03811
Aylıq təqaüdü tələbələr	Orta	3.3269	2.8462	3.2500	3.3654	3.3269
	Std. Deviasiya	.58481	.82568	.76376	.65765	.70631

A2 maddəsinə görə, Xəzər Universitetinə aid olan dördüncü ilki üçü (təqaüdsüz, qismən təqaüd və tam təqaüd) tezislə üst-üstə düşür, sonuncu kateqoriya isə bu tezisi qəbul edir. Aydın ki, Ə1-Əzhərdə ödənişsiz təhsil alan, aylıq təqaüdləri olan iştirakçılar bu maddə ilə razılaşmadıqları halda, təqaüd almayan tələbələrin bir qismi aylıq təqaüdlə pulsuz təhsil alanlar həmin maddə ilə razılaşırlar. Üçüncü maddədə (A3), hər iki universitetin bütün kateqoriyalarında mütləq fikir ayrılığı reallığını qəbul etmək olduqca əhəmiyyətlidir. Dördüncü

maddədə (A4) Xəzər Universiteti iştirakçılarının ilk iki kateqoriyası görüşlə razılaşıır, son iki kateqoriya (tam təhsilli təqaüd alanlar və aylıq təqaüdü pulsuz təhsilli) fikir ayrılığı irəli sürür.

Xəzər Universiteti iştirakçılarının son iki kateqoriyasının nəticələri, təqaüd almayan iştirakçılar və Xəzər Universitetinin eksperimental qrupunun ilk iki kateqoriyası, ilk iki (aylıq təqaüd ilə pulsuz təhsil, yarım aylıq təqaüdü pullu təhsil) Əl-Əzhər Universiteti iştirakçılarının kateqoriyası üst-üstə düşdü. Sonuncu maddədə (A5), Xəzər Universitetinin nəzarəti qrupu arasında təqaüd alanlar, qismi təqaüd alanlar və tam təqaüdü təhsil alanlar üçün uyğunluq qeydə alındı, lakin əksi, təqaüd alanlarla tam təqaüdü təhsil olaraq etikətlənən son kateqoriyaya aid idi. Ancaq Əl-Əzhər Universiteti kateqoriyalarından heç biri A5 maddəsi ilə bağlı uyğunsuzluğa rast gəlinmədi.

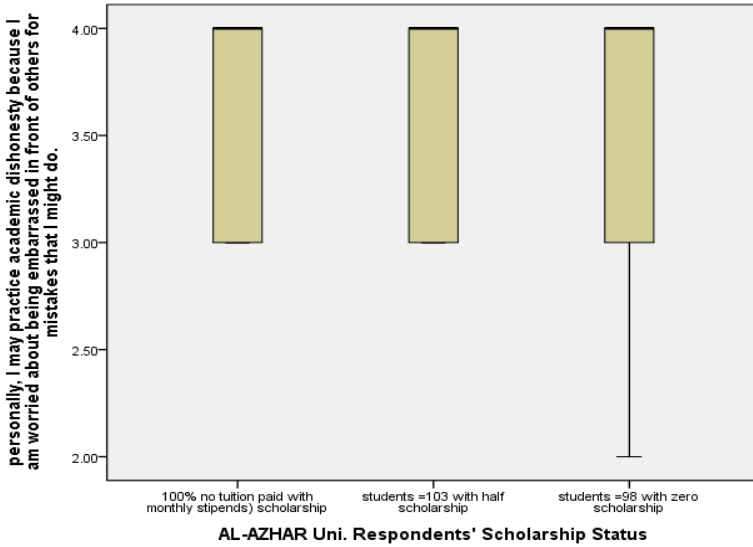
Cədvəl 4.4.

Orta və standart nəticənin nümunəsinin xülasəsi (A1-A4)

Əl-Əzhər Universiteti iştirakçılarının təqaüd vəziyyəti		A1	A2	A3	A4	A5
Aylıq təqaüd alan tələbələr		3.6087	3.4565	3.5326	2.9348	1.9239
	Orta standart deviasiya	.59219	.50084	.50167	.79565	.82853
Yarı təqaüd alan tələbələr	Orta	1.0645	1.2796	3.5054	1.2258	1.7419
	Std. Deviasiya	.24700	.49707	.50268	.42038	.64105
Təqaüd almayan tələbələr	Orta	1.7935	1.6087	3.4783	3.4457	2.0978
	Std. Deviasiya	.58438	.49072	.56410	.65237	.79917

Dissertasiya işinin “Nəticə” hissəsində məqsəd, vəzifə və tədqiqat suallarına uyğun olaraq müzakirələr aparılır və təkliflər verilir. Bunun əsasında ali məktəblər, tələbələr, müəllimlər üçün təkliflər və tövsiyələr təqdim olunur. Bu araşdırmanın məqsədi: təqaüd və ianənin seçilmiş universitet tələbələri arasında akademik bütövlüyə təsirinin

müəyyən edilməsi olmuşdur. Beləliklə, dissertasiyada probleminin mahiyyəti, ədəbiyyatın geniş təhlili və tədqiqat üçün qəbul edilmiş metodologiya təklif olunmuşdur.

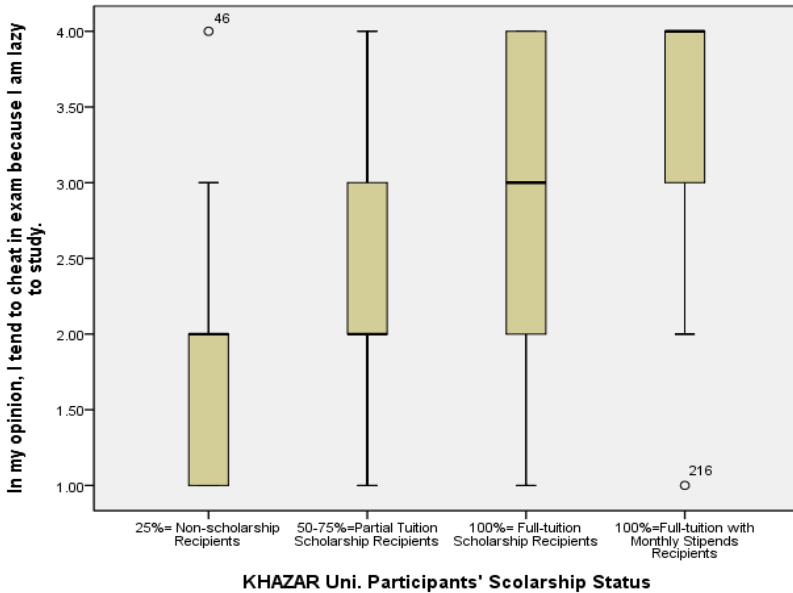
Bu təcrübi araşdırmanın əsas nəticələri, əks olunan nəticədə göstəriləndiyi kimi tələbələrin münasibətləri və fərdi təsiri ilə vurğulanmışdır.

Aydın ki, bu tədqiqat akademik dələduzluğun problemlə təbiətini ortaya qoyan mövcud dəlillərə töhfə verir. Seçilən iki universitetdəki tələbələrin bir çox təhsil mühitində akademik dələduzluğun təsirinə birmənalı şəkildə ortaya qoyması heyrətə səbəb olur. Ayrıca, universitetdə akademik bütövlüyü stimullaşdıran bütün vacib addımlar müzakirə edilir, çünki aldadan tələbələrin cəzalandırıldığına əmin olmaq lazımdır, çünki tələbələr cəzadan xəbərsiz olduqları üçün qeyri-etik davranışlar nümayiş etdirirlər və bu başqa bir araşdırmada nəticələrlə üst-üstə düşür.

Nəticələr göstərir ki, seçilmiş universitetlərin təhsil mühitində saxtalarlıq (dishonesty) və yalnız davranışların problemlə təbiəti ilə bağlı məlumatlılıq aşağıdır, bunun qarşısını almaq üçün çox az və ya

heç bir iş görülməmişdir, bu da əvvəlki tədqiqatlardan birində oxşar nəticələrdir.

Bu araşdırma, təqaüd və ianənin seçilmiş universitet tələbələrinin akademik bütövlüyünə təsirini vurğulayır. Eynilə, iştirakçıların başqa beş maddəyə verdiyi cavablar bunu anlamaq üçün təhlil edilir. Sorğuda Xəzər Universitetinin təqaüd almayan tələbələri daha yüksək qiymətlər əldə etmək üçün plagiatla məşğul olurlar şəklində ifadə edilən A1 maddəsi ilə razılaşırlar və bu, Əl-Əzhər Universitetinin təqaüd almayan və yarı təqaüdü iştirakçıların situasiyası ilə eynilik təşkil edir. Qismən təqaüd alan iştirakçılar üçün, demək olar ki, oxşar nəticə əldə edildi, Xəzər Universitetində tam təhsil təqaüdü alan, eyni zamanda aylıq təqaüdcüləri və Əl-Əzhər Universitetinin aylıq təqaüdi ilə ödənişsiz təhsil alan tələbələri bu mövzuda fikir ayrılığı göstərir.

A2 maddəsində, müvəffəqiyyətsizlik qorxusu ilə aldadıldıklarını az da olsa qəbul edən tam təhsilli və aylıq təqaüdü tələbə kateqoriyaları istisna olmaqla, bütün kateqoriyalar üçün maddə ilə fikir ayrılığı qeydə alınmışdır. Bununla birlikdə, yarı təqaüd alanlar və təqaüd almayan tələbə

kateqoriyası bu maddə ilə üst-üstə düşmədiyi halda, aylıq təqaüd ilə pulsuz təhsil kateqoriyası maddə ilə uyğun gəlir. Bundan əlavə, A3 maddəsi heç bir əhəmiyyət kəsb etmir, çünki bütün Xəzər Universitetinin və Əl-Əzhər Universitetinin iştirakçıları, akademik saxtalarlıqla məşğul olmalarına gətirib çıxaran bir faktor olaraq utanc hissini görməzdən gəlirlər. Beləliklə, A4 maddəsi, təqaüdcü olmayan və qismən təqaüd alanları bir araya gətirir, çünki akademik dələduzluğun daha yüksək performansını qorumaq üçün istifadə olunduğunu mövzusunda fikir birliyi nümayiş etdirilir, Xəzər Universitetində aylıq təqaüdü, ödənişsiz təhsil alan və Əl-Əzhər Universitetində təqaüdsüz təhsil alan tələbələr arasında isə fikir ayrılığı mövcuddur. A5 maddəsi ilə razılaşmayan aylıq təqaüdü ödənişsiz təhsil qrupundan başqa, Xəzər Universitetinin qalan bütün kateqoriyaları öyrənməkdən daha çox qiymətlərə üstünlük verdiklərini deyirlər. Təqaüd statusundan asılı olmayaraq Əl-Əzhər Universitetinin iştirakçılarının bütün qrupları bu maddə ilə razılaşırlar.

Tədqiqatla bağlı aşağıdakı **nəticələrə** gəlmək nünkündür:

1. Tədqiqatçı bu araşdırma ilə iki universitet arasındakı nəticələrin müqayisə edilmədiyini vurğulayır. Bununla birlikdə, eksperimental qrupda oxşar təqaüdcü statusu olanlar arasında nəzərəcarpacaq fərqlərin xarakteri müzakirə edilir.

2. Beləliklə, bu araşdırma onunla yekunlaşır ki, eksperimental qrupun iştirakçıları akademik vicdansızlığın universitetin işinə təsir etdiyini təsdiqləyir. Bu tələbələrin əksəriyyəti həmyaşıdlarının qeyri-etik davranışlarından narahatdırlar.

3. İştirakçılar, məsul şəxslərin (seçilmiş universitetlərdə) qeyri -etik davranış nümayiş etdirən tələbələrə ciddi cəza vermədiyini təsdiqləyirlər, lakin universitetin təqaüd strukturlarının və ianələrin tələbələrin akademik münasibətinə təsir edən və ya onu gücləndirən müəyyən xüsusiyyətlər olduğuna inanırlar.

4. Nəticə etibarilə, tədqiqat göstərir ki, iştirakçıların təqaüd vəziyyəti akademik davranışlarına əhəmiyyətli təsir göstərir.

5. Tədqiqatda təqaüdü aşağı olan və ya olmayan tələbələrin yaramaz davranışlarını və vicdansızlıq şübhəli faktorlar, yüksək qiymətlər almaq, uğursuzluq qorxusu ilə əlaqələndirdikləri və bu amillərin nəticəsi olaraq bilikdən çox qiymətlərə meyilli olduqları göstərilir.

6. Əvvəlki tədqiqatlarda akademik təqaüdün saxlanması [6, v. 2, p. 10475] və ya bərpası [60, p. 63-72] mexanizmi kimi faktorlar sübut olunmuşdur. Ən əsası, bu empirik sübutlar, müəyyən səhvlərə görə utanmağın araşdırmanın iştirakçılarına görə əhəmiyyətsiz olduğunu göstərir.

7. Bu yuxarıda göstərilən amilin təqaüdə qısa müddətli və ya uzunmüddətli təsiri olmadığı üçündür. Bu araşdırmanın nəticələrinə əsaslanaraq tədqiqatçı bəzi tövsiyələr vermişdir; bu tövsiyələr təsnif edildi və tövsiyələr adı altında açıq şəkildə ifadə edilən üç hissəyə bölündü.

8. Nəticə olaraq, ədəbiyyat bu araşdırmanın hər iki universitetdə də ilk dəfə olduğu iddiasını dəstəkləyir. Beləliklə, ümid edilir ki, araşdırmanın nəticələri təhsil standartlarına və inkişafa böyük dəyərlər qatacaq.

Universitetlərdə akademik dürüstlüyün yaxşılaşdırılması üçün aşağıdakı təkliflər müəyyən edilmişdir:

- təhsilverən dürüstlük etikası baxımından gözəl nümunə olmalı;
- universitet daxilində beynəlxalq standartlar haqqında tələbələri məlumatlandırılmalı;
- imtahanlarda saxtakarlığın tələbələrin özlərinə zərər verdiyini və davranışlarının qeyri-müəyyənlikdən və aldatmadan uzaq olmalı olduğunu ifadə etməli;
- tələbələr plagiatlığa görə yaxından müşahidə olduqlarını hiss etməlidirlər;
- müəllim semestrin əvvəlində tələb olunan davranışın əsaslarını aydınlaşdırmalı;
- tələbələrin işlərinin, imtahanlarının, məqalələrinin və tədqiqatlarının yazılmasında tədris materiallarına çıxışını təmin etməli;
- aldatmanın və ya tapşırıqlar üzərində işləməmənin, başqasının fikirlərini öz fikirləri kimi təqdim etmənin düzgün olmadığını, mükəmməlliyyənin bir gündə əldə edilmədiyini kimi fikirləri aşılamaq və onları motivasiyaverici fikirlərlə hər zaman çalışarkən özlərinə güclü inamın olmasını və özlərini daima motivə etmələrini öyrətməli;
- bütün diqqəti yaxşı qiymətlər almağa yönəltmək əvəzinə, “öyrənməyi necə öyrənmək” mövzusunda özlərini inkişaf etdirməli.

The following research works of the author reflect the content of the research, the main scientific ideas, and conclusions obtained:

A. Research work in indexed scientific journals

1. A Study of Philosophical Theory and Educational Science of Insights on Ethics, Values, Characters, and Morals, rooted into the Islamic and Contemporary Western Perspectives // Journal of History Culture and Art Research, - 2021 10(3), p. 47-58. <https://doi.org/10.7596/taksad.v10i3.3090>

2. Exploration of the Influences of the Second Language on Academic Dishonesty of Post-Secondary School Students // Journal of Applied Technical and Educational Sciences, - 2021, 11(3), p. 1-15, paper ID: 258. <https://doi.org/10.24368/jates.v11i3.258>

3. A study of the impact of athletic scholarship on football achievement motivation of university students // Hungarian Educational Research Journal, - 2021, 11(1), p. 61–74. <http://DOI:10.1556/063.2021.00033>

4. Examining the Roles of Endowment and Scholarship on Student's Academic Integrity // Azerbaijan Journal of Educational Studies, - 2021, 691(2), p. 77-88. <http://dx.doi.org/10.29228/edu.118>.

5. An Endowment (Al-waqf) Concept for the Supply of Medical Care: An Exploratory Study of the Sustainability of the Health Insurance at Higher Institutions // Khazar Journal of Science and Technology, - 2019, p. 63-72. <http://DOI:10.5782/2520-6133.2019.3.2.63>.

6. Scholarship, Integrity, and Age; A Critical Review of the Effects of Age Restriction on Scholarship for Applicants from Developing Countries // Azerbaijan Journal of Educational Studies, - 2019, p. 689(4), 107-122. <http://dx.doi.org/10.29228/edu.72>

7. An investigation of the impact of the scholarship types on academic procrastination among the university students // Hungarian Educational Research Journal, - 2019, p. 9(4), 668-688. <http://DOI:10.1556/063.9.2019.4.55>.

B. Research work in international scientific conferences

1. Pinpointing Sustainability of Chain of Orders: A Discourse of Performance Correlation between Heydar Aliyev and Ilham Aliyev on Academic Development in Azerbaijani Context. An International Scientific Conference "Topical Issues of Azerbaijani Studies: Research, Scientific Discourse and Internationalization", Dedicated to the 100th

Anniversary of the Nationwide Leader Heydar Aliyev, May 4-6, 2023, Baku, Azerbaijan.

2. Analyzing the Roles of Financial Assistance on Exclusively Extracted Areas of Academic Procrastination among the Private University. III. International Halich Congress, March 12-13, 2022, Istanbul-Turkey.

3. Scholarship and Endowment Impacts on Academic Integrity of Nigerian Students at Al-Azhar University, Cairo-Egypt. EUROASIA Congress on Scientific Researches and Recent Trends-IX, February 18-20, 2022, Baku Euroasian University & IKSAD Institute Antalya, Türkiye.

4. Endangering Academic Integrity: A Discourse of the Negativities Attached to Age Restriction while Distributing Academic Scholarship among the Applicants from Developing Countries. International Liberty Interdisciplinary Studies Conference, January 16-17, 2022 Manhattan, New York, USA.

5. Academic Integrity: Addressing the Existence of Academic Dishonesty and Institutional Credibility. 7th International Mardin Artuklu Scientific Research Conference. December 10-12, 2021 Mardin, Turkey.

6. Experience of Metacognition, Integrity, and Self-Efficacy Learning among Vocational Post-Secondary Students // AHI EVRAN International Conference on Scientific Research, December 1-2, 2021, Kirsehir Ahi Evran University, Ankara-Turkey.

7. Reflections on Intellectual Contributions of Islamic Philosophers and Poets and Nizami's Academic Integrity Towards Poetry and Translation Insights // An international conference dedicated to the 880th anniversary of Nizami Ganjavi will be held, November 25-27, 2021, the National Museum of Azerbaijan Literature, Baku-Azerbaijan.

8. Al-waqf concept as the supply of medical care: an exploratory study on sustainability of health insurance at Higher Institutions // 3. International Baku Scientific Research Congress, October 15-16, 2021, Baku Eurasia University, Baku-Azerbaijan.

9. Islam in Europe: Challenges and Pluralism. Certificate of participation at the IIIT European Summer School // Center for Advanced Studies, August 2-18, 2021, Bosnia and Herzegovina.

10. An Investigation of the Impact of the Scholarship Types on Academic Procrastination Among the University Students. Certificate of presentation at the World Youth Studies Conference, August 12, 2021,

Izmir-Turkey.

11. Endowment (Al-Waqf) and Scholarship Impact on Academic Integrity and Achievement Motivation of International Students: A Case Study of Al-Azhar and Khazar Universities. Certificate of presentation at the Turkish World Universities Graduate Education Collaboration Symposium, June 21, 2021, Istanbul- Turkey.

12. Gender and Scholarship Influences on Academic Procrastination: A Case Study of Khazar University Female Students. Certificate of presentation at the World Women Conference-II, February 11-12, 2021, Baku Girls University, Baku-Azerbaijan.

13. Examining the Role of Endowment and Scholarship on Students' Academic Integrity. Certificate of presentation at the UMTEB International Congress on Vocational & Technical Sciences-X, October 16-18, 2020, Nakhchivan-Azerbaijan.

14. Academic Integrity: Exploring the Effects of the Second Language on Academic Misconduct of Higher Institution Students. Certificate of presentation at the 1st International Hazar Scientific Research Conference, September 18-20, 2020, Baku-Azerbaijan.

15. An Exploration of the Impact of Academic Scholarship on Academic Procrastination amongst Higher Institution Students. Certificate of presentation at the 4th International Paris Conference on Social Sciences, April 23-25, 2020, France.

16. Scholarship, Integrity, and Age; A Critical Review of the Effects of Age Restriction on Scholarship for Applicants from Developing Countries. Certificate of presentation at the 3rd International Nevruz Conference on Culture and Civilization, 18-20 March, 2020, Baku.

17. A study of the impact of athletic scholarship on football achievement motivation of university students. Certificate of presentation at 3rd International Conference on "Economics of Football", 29-31 May, 2019, Baku-Azerbaijan.

18. An endowment concept as the capture of medical care: an exploratory study on sustainability of medical insurance at the higher institutions. Certificate of presentation at 2nd International Conference on One Health: Problems and Solutions, 24-25 May, 2019, Baku.

19. Impact of endowment and scholarship on academic integrity. Certificate of presentation at Opening Minds Going Global Forum, 4-5 May, 2019, Baku-Azerbaijan.

Dissertasiyanın müdafiəsi "03" May
2024-cü il tarixində saat 14:00 Xəzər Universitetinin nəzdində
fəaliyyət göstərən FD 2.49 Dissertasiya şurasının iclasında
keçiriləcək.

Ünvan: AZ1096, Bakı şəhəri. Məhsəti küçəsi, 41

Dissertasiya ilə Xəzər Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq
mümkündür.

Avtoreferatın elektron versiyası Xəzər Universitetinin rəsmi
internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat "19" March 2024-cü il tarixində zəruri
ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 15.03.2024
Kağızın formatı: 60x84 1/16
Həcm: 43.103
Tiraj: 100